

ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس انداز در آردی حاصل از مخارج گردشگری بین المللی در بخش های مختلف اقتصادی استان اصفهان

خدیجه نصراللهی^۱
نعمت الله اکبری^۲
صفورا رضانی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۱۲/۷

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۴/۳

چکیده

صنعت گردشگری از اوایل دهه ۷۰ به عنوان راهی برای کاهش کسری بودجه، منبع تامین ارز خارجی و ایجاد اشتغال مطرح شده و به عنوان صنعتی دارای تأثیرات چند بعدی مطرح است. بنابراین می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای اصلی توسعه در استان اصفهان نیز مورد توجه قرار گیرد.

به منظور ارزیابی نقشی که این صنعت می‌تواند بر اقتصاد استان داشته باشد، در این پژوهش با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۸۵ این استان - به پشتوانه جدول داده ستانده - اقدام به محاسبه اثر مخارج ارزی گردشگر بین المللی بر ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس انداز درآمد در فعالیت های مختلف اقتصادی استان شده است.

به منظور گردآوری اطلاعات مورد نیاز نیز با استفاده از نظریه ضریب مکان، ضرایب فنی مناسب برای استان اصفهان محاسبه و با استفاده از سناریوهای مختلف، مخارج ارزی گردشگر بین المللی در استان اصفهان برآورد و سپس با تکنیک های مناسب اثر این نوع مخارج بر ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس انداز درآمدها در بخش های مختلف، مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج نشان دهنده عملکرد بسیار ضعیف بخش مالی در اقتصاد استان در ارتباط با ایجاد درآمد از محل گردشگری بین المللی است. همچنین گرچه در تخصیص اولیه درآمد، سهم دولت از این محل از همه بیشتر است اما در توزیع نهایی، این خانوار است که بیشترین سهم را به خود اختصاص می‌دهد که ناشی از مبادلات حاصل از انتقالات جاری میان بخش های نهادی جامعه است. از سوی دیگر، ۸۴ درصد درآمد ایجاد شده وارد فرایند مصرف می‌شود.

طبقه بندی JEL : F14,G20,P25

واژگان کلیدی : مخارج ارزی، گردشگر بین المللی، ماتریس حسابداری اجتماعی، ارزش افزوده، درآمد

khadijeh.nasrollahi@gmail.com
nemata1344@yahoo.com

۱. استادیار اقتصاد، عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان
۲. استاد اقتصاد، عضو هیأت علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه اصفهان
۳. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان

مقدمه

گفته می شود گردش مالی صنعت گردشگری جهان در این قرن از گردش مالی بخش صنعت فراتر خواهد رفت و در چند سال آینده دست کم به ۲ تریلیون دلار خواهد رسید. در این فرایند، کشورهایی که از جاذبه های وسیع گردشگری برخوردارند، به ازای یک درصد ارزش مالی جهانی این صنعت، سالانه درآمدی حدود ۲۰ میلیارد دلار برای خود ایجاد خواهند کرد که برای دستیابی به چنین درآمد قابل توجهی، می باید برنامه ریزی جامعی صورت گیرد و سرمایه گذاری های مناسب در زمینه های سخت افزاری و نرم افزاری این صنعت انجام شود.

برای انجام چنین برنامه ریزی هایی، ابتدا داشتن تحلیل هایی از آثار توسعه صنعت گردشگری مناسب به نظر می رسد. از آنجا که استان اصفهان یکی از اصلی ترین جاذبه های گردشگری در ایران است، این پژوهش به منظور ارزیابی آثار اقتصادی گسترش گردشگری بین المللی بر فعالیت های مختلف در استان اصفهان پی گیری شده است. در این فرایند و برای داشتن نگاهی جامع بر این آثار، در این پژوهش با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۸۵ استان اصفهان به انجام این مهم اقدام شده است.

یکی از آثار گسترش این صنعت، درآمد زایی است. درآمد حاصل نه تنها به لحاظ کم و کیف بلکه به لحاظ چگونگی توزیع نهادی، مصرف و پس انداز نیز دارای اهمیت است.

از این رو، ساختار مقاله به این ترتیب تنظیم شده است که در بخش های بعدی، به ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش، روش تحقیق پرداخته می شود و سپس داده های پژوهش تجزیه و تحلیل می شوند و در پایان نتایج و پیشنهادات سیاستی ارائه خواهد شد.

ادبیات موضوع و پیشینه پژوهش

ایران برای ایجاد یک توسعه همه جانبه و پایدار و همچنین خلق منابع جدید کسب درآمد، به جای اتکا به منابع نفتی، نیازمند استفاده از تمامی امکانات و قابلیت های بالقوه و موجود خود می باشد که یکی از امکانات بالقوه موجود در کشور، گردشگری است؛ زیرا ایران به لحاظ داشتن جاذبه های گردشگری از موقعیت مناسبی در دنیا برخوردار و یکی از دیدنی ترین کشورهای جهان و جزء ده کشور اول جهان از لحاظ جاذبه های گردشگری و در رده پنج کشور اول جهان از نظر تنوع گردشگری و در زمره سه کشور اول جهان از نظر تنوع صنایع دستی است (سایت بانک اطلاعات گردشگری ایران، ۱۳۸۸).

در این راستا، توسعه صنعت گردشگری که اقتصاددانان آن را سومین پدیده اقتصادی پویا و رو به رشد پس از صنعت نفت و خودروسازی می دانند، باعث افزایش درآمد بسیاری از کشورها حتی مناطقی که منابع اقتصادی چندان درخور توجهی ندارند به شمار می آید، به طوری که سازمان

همکاری های اقتصادی و توسعه^۱، گردشگری را پس از بانکداری، دومین بخش خدمات در تجارت بین‌المللی معرفی کرده است (مدهوشی و ناصرپور، ۱۳۸۲).

بر اساس گزارش اخیر شورای جهانی سفر و گردشگری (WTTC)^۲، تولید ناخالص داخلی صنعت گردشگری ایران در سال ۲۰۰۹ میلادی معادل ۲/۸ درصد تولید ناخالص کشور بوده و این صنعت به طور مستقیم سه -دهم درصد کل تولید ناخالص کشور را در آن سال تشکیل می‌دهد. درآمد حاصل از ورود گردشگران خارجی به کشور در سال ۲۰۰۹ میلادی، حدود ۱۱/۷ درصد صادرات کشور بوده است و بر همین اساس، از کل سرمایه‌گذاری منطقه خاورمیانه در سال جاری میلادی، ۱۱/۹ درصد آن، معادل ۴۷ میلیارد دلار به بخش گردشگری انجام تخصیص یافته و همچنین در این سال، ۷/۳ درصد از اشتغال در ایران، به فعالیت‌های گردشگری مربوط بوده است؛ یعنی در ایران، از هر ۱۳ شغل، یک شغل مربوط به صنعت گردشگری بوده و البته این شاخص در کل جهان معادل ۹ درصد است. میزان سرمایه‌گذاری در زیر ساخت‌های گردشگری ۳/۷ درصد از کل سرمایه‌گذاری کشور را تشکیل می‌دهد که برابر با ۳۹/۷ میلیارد ریال است. مخارج دولتی در این بخش نیز معادل ۲/۹ درصد کل مخارج دولتی کشور است (سایت بانک اطلاعات گردشگری ایران، ۱۳۸۸).

همه این شاخص‌ها نشان می‌دهند که در ایران ظرفیت بالایی برای دستیابی به میانگین‌های منطقه‌ای و جهانی در زمینه سرمایه‌گذاری، مخارج دولتی، ایجاد اشتغال و درآمد در بخش گردشگری وجود دارد.

استان اصفهان یکی از پر جاذبه ترین مناطق ایران و دارای رتبه اول کشور تعداد آثار گردشگری و مناطق دیدنی و نیز در جذب گردشگر است. اصفهان از دیرباز به دلیل داشتن شرایط مساعد طبیعی، قرار گرفتن در مرکز جغرافیایی ایران و امکان ارتباط با دیگر نقاط کشور، برای بروز جلوه‌هایی از فرهنگ و تمدن ایران، مکان مناسبی به شمار می‌رفته است (زیرک باش، ۱۳۸۵: ۱۳۱)؛ داشتن چشم‌اندازهای زیبا و جاذبه‌های گردشگری فراوان و بی‌نظیر موجب طرح این سؤال شده است که آیا با توجه به قابلیت‌های این استان می‌توان با گسترش صنعت گردشگری در این منطقه، زمینه رشد و پیشرفت اقتصادی- اجتماعی این استان و در نتیجه کشور را فراهم نمود؟

با طرح این فرضیه که صنعت گردشگری استان اصفهان بر ارزش افزوده سایر فعالیت‌های اقتصادی این استان تأثیر دارد، آنچه اهمیت پیدا می‌کند، روش ارزیابی اثرگذاری گسترش صنعت گردشگری بر اقتصاد استان اصفهان است. در ۷۴ سال پیش، زمانی که لئونتیف برای اولین بار

1. Organization for Economic co- Operation and Development (OECD)

2. World Travel And Tourism Council

اقتصاد داده - ستانده را در سطح ملی مطرح کرد، تحلیل اقتصاد منطقه‌ای و نظرات مرتبط با آن نیز در حال شکل‌گیری بود و در حال حاضر بسیاری از تحلیلگران اقتصاد منطقه ای بر این اعتقادند که استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی، یکی از روش‌های کارآمد مطالعات منطقه‌ای است. به علت فقدان ملاحظات نظری مستحکم در زمینه تعریف منطقه، تحلیلگران منطقه ای برداشت‌های متفاوتی از آن دارند. منطقه گاهی در مورد چند کشور، گاهی در مورد بخشی از یک کشور و یا حتی در مورد بخشی از استان، شهرستان، بخش یا دهستان به کار برده می‌شود. اما تقسیم بندی استاندارد و متقارن منطقه‌ای توسط ریچاردسون (۱۹۷۲) مفهوم واژه منطقه را در این پژوهش روشن می‌سازد. او منطقه را به سه گروه مناطق همگن^۱، مناطق گره ای^۲ و مناطق برنامه ریزی^۳ تقسیم کرده است. بر مبنای این تقسیم بندی، منطقه همگن، منطقه ای است که از نظر ویژگی‌های خاص نظیر زبان، وضعیت غالب اقتصادی یا وضعیت غالب فیزیکی و غیره همگن باشد. منطقه گره ای، منطقه ای است که در آن، چند شهر بر کل منطقه غلبه دارد. منطقه برنامه‌ریزی، منطقه ای است که بر مبنای قانون و توسط دولت به منظور تعیین مرزهای سیاسی و اداری مشخص می‌شود (بانویی و همکاران، ۱۳۸۷). با بررسی مباحث مختلف در طبقه بندی منطقه ای و با توجه به اینکه واحد تحلیل منطقه در تقسیمات اداری و سیاسی کشور، استان است و برنامه-ریزی‌های اقتصادی - اجتماعی پس از سطح ملی در سطح استان انجام می‌شود، در پژوهش حاضر مفهوم منطقه در واقع نوع سوم تقسیم بندی یعنی استان است.

گردشگری بین‌المللی بخشی از صنعت گردشگری است که در بر دارنده تجارت، خدمات و درآمدهای حاصل از گردشگرانی است که از کشورهای خارج از محل اقامت خود بازدید می‌کنند. قبل از پرداختن به روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش، بررسی پژوهش‌های انجام شده در این زمینه لازم است.

الف) مطالعات داخلی

- بانویی و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله «آزمون رابطه بین اندازه نسبی و ضرایب واردات مناطق: مطالعه موردی ۲۸ استان کشور»، با طرح این نظریه که هر چه اندازه یک منطقه نسبت به اقتصاد ملی کوچکتر باشد، انتظار می‌رود میل به واردات آن از سایر مناطق بیشتر باشد، رابطه بین اندازه نسبی و میل به واردات (ضرایب واردات) مناطق را مورد سنجش قرار داده‌اند. برای این منظور، ابتدا از روش سهم مکانی استفاده شده و سپس با استفاده از یک الگوی اقتصادسنجی، به یک رابطه

-
1. Homogenous Regions
  2. Nodal Regions
  3. Programing Regions

معنی دار بین اندازه نسبی و میل به واردات منطقه ای پی برده اند.

- طیبی، جباری و بابکی (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی رابطه علی بین گردشگری و رشد اقتصادی»، به بررسی رابطه علی بین گردشگری بین المللی و رشد اقتصادی در ایران پرداخته- اند. آنها این رابطه را با استفاده از الگوی VAR طی سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۳۸۳ در ایران و با استفاده از الگوی VAR-Panel طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۴ در کشورهای OECD^۱ به علاوه چین، هنگ کنگ، مالزی، روسیه و تایلند، بررسی نموده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رابطه علی بین گردشگری و رشد اقتصادی ایران، کشورهای OECD به علاوه چین، هنگ کنگ، مالزی، روسیه و تایلند، رابطه علی دوطرفه است و بین این دو متغیر، تعادل بلند مدت وجود دارد.

- بابا خانی و میرمحمدصادقی (۱۳۸۶)، در مقاله‌ای با عنوان «شناسایی برخی تأثیرات اقتصادی مجتمع گردشگری تفریحی غار علیصدر بر روستاهای مجاور آن»، اثرات اقتصادی مجتمع گردشگری تفریحی غار علیصدر واقع در روستای علیصدر استان همدان را مورد بررسی قرار داده‌اند. اطلاعات این پژوهش توسط مصاحبه حضوری و پر کردن پرسشنامه از ۱۰۰ نفر از کارکنان مجتمع گردشگری و ۱۸۰ نفر کشاورز، جمع‌آوری شده است. در این تحقیق، از تحلیل توصیفی و آزمون آنالیز واریانس یکطرفه استفاده شده است. نتایج نشان دهنده آن است که کارکنان مجتمع، از افراد شاغل در بخش کشاورزی و غیرکشاورزی و افراد بیکار روستای علیصدر جذب شده بوده‌اند و مجتمع باعث تغییر در ترکیب محصولات زراعی و دامی و نیز منجر به افزایش در میزان اجاره زمین در روستای علیصدر شده است.

- صمدی (۱۳۸۳)، در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی میزان اشتغال‌زایی جذب گردشگر در استان فارس»، با استفاده از تکنیک داده - ستانده لئونتیف و جدول داده - ستانده سال ۱۳۷۵ استان فارس، اثر مخارج گردشگران خارجی به تفکیک گردشگران اروپایی، آسیایی و آمریکایی و همچنین تأثیر حذف تقاضای نهایی بخش گردشگری و حذف کل بخش گردشگری و افزایش تقاضای نهایی آن بر میزان اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی استان فارس بررسی شده و نتایج نشان می‌دهد که در اثر حذف تقاضای نهایی بخش گردشگری، اشتغال کل و اشتغال بخش‌های مختلف اقتصادی استان، حدود ۲۹ درصد کاهش یافته است، که بیشترین کاهش در اشتغال، به ترتیب در بخش‌های خدمات عمومی، حمل و نقل و انبارداری، هتل و رستوران و صنعت رخ می‌دهد.

- شریفی و علیزاده (۱۳۸۱)، در مقاله‌ای تحت عنوان «اثر مخارج دولت بر اقتصاد منطقه با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی»، اثر مخارج دولت را با استفاده از ماتریس حسابداری

اجتماعی (SAM)^۱ بر متغیرهای استان گلستان بررسی می‌کنند. برای این منظور، با استفاده از تحلیل ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۷۲، تأثیر مخارج جاری و عمرانی دولت در این استان بر تولید، بخش عمومی و ماشین آلات نسبت به سایر بخش‌ها، موجب تحرک بیشتری در اقتصاد منطقه شده و همچنین مخارج جاری دولت در مقایسه با مخارج عمرانی آن، ارزش افزوده بیشتری را در سطح منطقه ایجاد کرده است.

- امیریان (۱۳۷۹)، در مقاله ای تحت عنوان «بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در ایران با استفاده از تحلیل داده-ستانده»، به بررسی اثر مخارج گردشگران خارجی بر تولید، درآمد، اشتغال، عواید دولت، توزیع درآمد و واردات پرداخته است. وی بر اساس روش پیشنهادی (ESCAP, 1990)^۲ و با انجام تعدیلات جزئی در نتایج نمونه‌گیری سال ۱۳۵۲ و تبدیل جدول ۷۸ بخشی سال ۱۳۷۰ به ۱۷ بخش اقتصادی، به این نتیجه رسیده که فعالیت هتلداری و رستوران، صنایع غذایی، پوشاک و چرم، صنایع دستی و حمل و نقل داخلی، بیشترین تأثیر را از جذب گردشگر پذیرفته و بیشترین سهم از تولید، اشتغال و درآمد ایجاد شده در اثر مخارج توریست‌های خارجی را به خود اختصاص داده و با محاسبه ضرائب فزاینده تولید، اشتغال و درآمد مربوط به ۲۷ بخش مختلف، به این نتیجه دست یافته که بخش توریسم از لحاظ تولید، درآمد، اشتغال و توزیع درآمد از اهمیت بالایی برخوردار است.

ب) مطالعات خارجی

بونفیگلو و شیلی (Bonfinglio & Chell, 2007) در مقاله ای تحت عنوان «کنکاشی در رفتار روش های غیر پیمایشی تولید جداول داده-ستانده منطقه‌ای»، مطرح می‌کند که جداول بنا شده بر پایه روش های غیرپیمایشی، ممکن است اثرات حاصل یا به عبارت دیگر، ضرایب افزایش^۳ درآمد منطقه ای را کم برآوردی یا بیش برآوردی نمایند و باید نسبت به این موضوع آگاه بود و مراقبت نشان داد. سپس نظریه خود را با استفاده از روش شبیه سازی مونت- کارلو و به کارگیری آن در مورد بیست منطقه در ایتالیا مورد آزمون قرار داده است. نتایج نشان می‌دهد روش منتخب برای منطقه سازی نقش اساسی در ضرایب افزایش حاصل دارد.

- چائو و همکاران (Chao et al., 2009)، در مقاله‌ای با عنوان «یک مدل پویای توریسم، اشتغال و رفاه: مطالعه موردی هنگ کنگ»، به بررسی اثر گردشگری بر اشتغال و رفاه با استفاده از

-
1. Social Accounting Matrix
  2. United Nations Economic and Social Council
  3. Multipliers

یک مدل اقتصاد باز پویا همراه با شاخص دستمزدها پرداخته‌اند. در این مقاله، هر دو موقعیت کوتاه مدت و بلندمدت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این مقاله بیان می‌کند که گردشگری کالاهای غیرقابل تجارت را به کالاهای تجاری تبدیل می‌کند و بنابراین، افزایش تقاضای کالاهای غیرقابل تجارت، قیمت نسبی آنها را افزایش می‌دهد که نتیجه آن توسعه بخش غیر قابل تجاری بر پایه هزینه‌های بخش تجاری است. مطابق نتایج، این انتقال محصول، اشتغال نیروی کار در کوتاه مدت را نیز افزایش می‌دهد و در عین حال در بلندمدت، قیمت‌های نسبی بالاتر به دستمزدهای بالاتر و اثر منفی بر اشتغال نیروی کار منجر می‌شود. اگر اثر محصول غالب باشد، توسعه توریسم باعث افزایش اشتغال و رفاه می‌شود اما تحت شرایط عقلایی گردشگری ممکن است منجر به اشتغال نیروی کار و رفاه پایین‌تر به علت افزایش هزینه‌ها گردد. نتایج تحقیق با استفاده از شبیه‌سازی مدل پویا برای هنگ کنگ اثبات شده است.

- کائی، لئونگ و مک (Cai, Leung and Mak, 2006)، در مقاله ای تحت عنوان «ارتباطات پیشین و پسین صنعت گردشگری» از روش تحلیل ارتباط متقابل به عنوان یک ابزار تکمیلی برای روش مرسوم تحلیل اثرات صنعت گردشگری به منظور ارزیابی گسترش صنعت گردشگری بر یک اقتصاد هدف استفاده کرده‌اند. روش تحلیل ارتباطات متقابل بخش گردشگری، شدت و قدرت روابط پیشین و پسین را بین بخش گردشگری و صنایع غیرگردشگری در یک اقتصاد هدف مورد بررسی قرار می‌دهد.

به کارگیری روش تحلیل متقابل به طور مستقیم در ارتباط با گردشگری به سادگی قابل اعمال نیست؛ به دلیل اینکه گردشگری به عنوان یک صنعت تعریف نشده است و بنابراین، از روشی استفاده می‌شود که ارتباطات پیشین و پسین صنعت گردشگری را بر اقتصاد ملی با استفاده از جدول داده - ستانده ملی، منطقه ای و یا محلی مورد اندازه گیری قرار می‌دهد و مفید بودن آن را با به کارگیری در هاوایی به اثبات می‌رساند. در پایان، نتیجه گیری می‌شود که بجز برای تعداد محدودی از صنایع که محصولاتشان را به طور مستقیم در اختیار صنعت گردشگری می‌گذارند، در سایر صنایع شبکه ارتباطات پیشین با صنعت گردشگری در مقایسه با صنایع غیر گردشگری بیشتر است.

- واگنر (Wagner, 1997)، اثرات اقتصادی گردشگری را مطالعه کرده است. این تحقیق، یکی از اولین مطالعاتی است که از ماتریس حسابداری اجتماعی جهت تحلیل تأثیر اقتصادی گردشگری استفاده نموده، بیان می‌دارد که ماتریس حسابداری اجتماعی دارای مزیت‌های تحت مدل داده - ستانده است که :

الف) ساختار اقتصادی بر حسب پیوند بین تولید، توزیع درآمد و تقاضا در یک منطقه توصیف می‌شود.

ب) ماتریس حسابداری اجتماعی، چارچوبی را برای ترکیب و نشان دادن اطلاعات اقتصاد یک منطقه که ممکن است به فرم‌های گوناگون جمع‌آوری شده باشد، عرضه می‌کند.

ج) ضرائب اقتصادی منطقه را برآورد می‌کند.

در این مقاله، اثر گردشگری در یکی از مناطق برزیلی با تکیه بر واردات عوامل تولید، کالاها و سرمایه بررسی و نتیجه‌گیری شده که گردشگری فقط تأثیر اقتصادی ناچیزی در منطقه ایجاد خواهد کرد و انگیزه ضعیفی برای متوقف کردن فعالیت‌های اقتصادی جاری که در جهت مخالف گردشگری بر پایه اکوسیستم هستند، وجود دارد.

- هانیگان (Hannigan, 1994)، در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل منطقه‌ای رشد گردشگری در ایرلند» با بررسی نقش صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی منطقه‌ای و اشتغال‌زایی و توزیع درآمد در مناطق کم توسعه یافته و نیز تحلیل توصیفی آمارهای سرمایه‌گذاری، یارانه‌ها، درآمد حاصل از گردشگری و توزیع اشتغال طی سال‌های ۹۲ - ۱۹۸۲ در مناطق مختلف ایرلند به این نتیجه رسیده است که درآمد و اشتغال ناشی از گردشگر افزایش یافته و رشد در مناطق دارای جایگاه و قدمت گردشگری بیشتر بوده و همچنین این نتیجه به دست آمده که تعداد زیادی از شغل‌های ایجاد شده خصوصاً در قسمت غربی کشور برخلاف شغل‌های ایجاد شده در صنایع کارخانه‌ای، کم ارزش، پاره وقت و فصلی بوده است.

در یک جمع‌بندی می‌توان گفت آنچه پژوهش حاضر را نسبت به پژوهش‌های قبلی متمایز و برجسته می‌نماید، استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی به منظور ارزیابی آثار گسترش گردشگری بین‌المللی بر درآمدزایی فعالیت‌های اقتصادی استان اصفهان است.

روش تحقیق

اگرچه در نوشته‌های مختلف به طور صریح اشاره‌ای به تاریخ شروع استفاده از SAM در سطح منطقه‌ای نشده، اما به نظر می‌رسد کار ایزارد^۱ در سال ۱۹۶۰ اولین نقطه شروع SAM منطقه‌ای بوده است. همچنین استون^۲ در سال ۱۹۶۱ الگوی بین منطقه‌ای را به همراه مبادلات درون منطقه‌ای به کار گرفت (شریفی و علی‌زاده، ۱۳۸۱).

در ماتریس حسابداری اجتماعی، مجموع معاملات در یک اقتصاد در دو بخش صورت می‌گیرد:

الف) بین کارگزاران اقتصادی داخلی (مصرف‌کنندگان، بنگاه‌های تولیدی، موسسات مالی و دولت)؛

ب) بین کارگزاران اقتصادی داخلی و جهان خارج.

در ماتریس حسابداری اجتماعی به نوعی منابع و مصارف جامعه توضیح داده می‌شود، در

1. Isard (1960)

2. Stone R (1961)

ستون‌ها، هزینه‌ها و در سطرها، مصارف که این اعداد با توجه به نوع مصرف دو دسته هستند: الف) فروش به بخش‌های اقتصادی که خود تولید کننده کالای مرکب هستند. ب) فروش به مصرف کنندگان نهایی که هزینه‌های مصرفی را مشخص می کنند (پیرائی و اکبری مقدم، ۱۳۸۴).

در این چارچوب اولین اقدام برای تبدیل SAM از چارچوبی برای جمع‌آوری اطلاعات به SAM الگوی اقتصادی به عنوان ابزاری جهت مطالعه اثر تغییر در حساب‌های برونزا بر حساب‌های درونزا، مشخص کردن حساب‌های درونزا و برونزا است. بر خلاف الگوی داده - ستانده معمولی که در آن داد و ستد بین بخش‌ها، درونزا و بقیه حساب‌ها، برونزا محسوب می‌شوند، حساب‌های درونزا در الگوی SAM معمولاً، از حساب‌هایی چون فعالیت‌های تولیدی، عوامل تولید، خانوارها، سایر مؤسسات و امثال آن تشکیل می‌شود که داد و ستد بین بخش‌ها جزئی از آن به حساب می‌آید. به این ترتیب، ماتریس A_n به جای ماتریس ضرائب فنی الگوی داده - ستانده معرفی و به عنوان مبنای تحلیل‌های SAM مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین، رابطه اساسی SAM به صورت زیر در می‌آید (شریفی و علی زاده، ۱۳۸۱):

$$A_n X + Y = X$$

بردارهای ستونی X جمع سطری کل حساب‌ها و Y جمع سطری قسمت برونزای حساب‌ها هستند. بردار X می‌تواند بر اساس بردار برونزای Y محاسبه شود؛ یعنی:

$$X = (I - A_n)^{-1} \cdot Y$$

جدول داده - ستانده سال ۱۳۸۵ استان اصفهان

جدول داده - ستانده استان اصفهان برای سال ۱۳۸۵ با استفاده از روش گریت^۱ تهیه و تدوین شده است. در ایجاد این جدول برای منطقه اصفهان توسط روش گریت، جدول داده- ستانده اقتصاد ملی برای سال ۱۳۸۰ و حساب‌های منطقه ای سال‌های ۸۵-۱۳۷۹ مرکز آمار ایران مبنا قرار گرفته است. برای به کارگیری این نوع پایه‌های آماری دو دلیل وجود دارد: اول، اینکه این نوع پایه‌های آماری می‌توانند میزان سازگاری و هماهنگی ابعاد اقتصاد فضای منطقه - ملی را در سطوح مختلف بخشی و کلان با توجه به عوامل اقتصاد فضا و معیارهای سنجش آن به خوبی تأمین نمایند. دوم، کلیه پایه‌های آماری از یک نهاد (مرکز آمار ایران) گرفته شده است و بنابراین، انتظار می‌رود از تعاریف، مفاهیم و طبقه بندی یکسانی برخوردار باشند. آخرین جدول داده - ستانده منتشر شده توسط مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۸۰ است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵).

گزارش این جدول، حاوی جداول مختلف است که از بین آنها جدول جذب یا جدول کالا در

بخش به ابعاد ۱۴۷ گروه کالاها و خدمات در ۹۹ بخش اقتصادی، مبنای محاسبه جدول ملی بوده است. بر مبنای جداول مذکور و با استفاده از نرم افزار Excel، ابتدا به منظور امکان مقایسه با جدول داده - ستانده های قبلی که برای استان اصفهان تهیه شده بود، همچنین چون نظام طبقه بندی حاکم در این جدول بر حسب ISCI با نظام طبقه بندی فعالیت های تولیدی در حساب های منطقه ای مرکز آمار ایران منطبق است (بانویی، ۱۳۸۶)

جداول متقارن بخش در بخش، با فرض تکنولوژی بخش به ابعاد ۵۰×۵۰ محاسبه شد. سپس برای اجتناب از لغزش در فرایندهای پیچیده محاسبات، ضرایب داده - ستانده ۵۰ بخشی، جدول ملی و آمارهای هزینه واسطه، ارزش افزوده و تولید ۷۲ بخش حساب های منطقه ای به ۱۵ بخش تقلیل یافت و به این ترتیب، یک جدول داده - ستانده ۱۵ × ۱۵ مبادلات بین بخشی ملی مبنای بسیاری از محاسبات در سطح منطقه ای قرار گرفته است.

بعد از انجام این مرحله از کار، ضرائب داده^۱ ملی محاسبه و سپس با کمک ضرائب مکان^۲، این ضرائب برای بخش هایی که ضرائب LQ کوچکتر از واحد بود تعدیل شد تا ضرائب واردات و ضرائب داده منطقه ای از آنها استحصال شود.

با استفاده از ضرائب فنی حاصل در جدول ۱۵ بخشی، ماتریس لئونتیف مربوطه تشکیل و معکوس آن نیز محاسبه شده است.

تجزیه و تحلیل داده ها:

در این بخش، به چگونگی استفاده از اطلاعات در دسترس به منظور دستیابی به اهداف تحقیق پرداخته می شود:

ساختار حساب های ماتریس حسابداری اجتماعی استان اصفهان در سال ۱۳۸۵

ماتریس حسابداری اجتماعی استان اصفهان در سال ۱۳۸۵ تصویری جامع از فعالیت های اقتصادی و مبادلات جاری صورت گرفته توسط نهادهای مختلف در این سال را در قالب ۱۰ حساب ارائه می کند. این ماتریس مربع بوده و دارای ۳۵ سطر و ستون است. سطر و ستون ۳۵ جمع سطرها و ستون های متناظر را نشان می دهد. به طور کلی، حساب های موجود در این ماتریس و واحدهای مورد استفاده آنها به شرح زیر هستند:

۱- حساب تولید که شامل ۱۵ نوع فعالیت بوده و واحد این حساب نیز ISIC^۳ است.

-
1. Input - Coefficients
  2. Location Quotations
  3. International Standard Industrial Classification

۲- حساب ایجاد درآمد که واحدهای آماری مورد استفاده در این حساب، اجزای مختلف ارزش افزوده به تفکیک درآمد نیروی کار مقیم و غیرمقیم، درآمد مختلط، مازاد عملیاتی و سایر مالیات‌های بر تولید است.

۳- حساب تخصیص درآمد اولیه، حساب توزیع ثانویه درآمد، حساب مصرف درآمد و حساب سرمایه (تغییر در موجودی انبار) که در آنها از واحدهای آماری بخش‌های نهادی استفاده شده و بخش‌های نهادی در استان اصفهان شامل خانوار، دولت عمومی، شرکت‌های غیرمالی و شرکت‌های مالی است.

۴- حساب تشکیل سرمایه ثابت ناخالص که با توجه به محدودیت‌های آماری بر حسب ۱۰ فعالیت عمده اقتصادی طبقه‌بندی شده است. این فعالیت‌ها شامل کشاورزی، معادن، صنعت، برق، گاز و آب، ساختمان، حمل و نقل، ارتباطات، مستغلات و سایر خدمات می‌شود.

۵- حساب دنیای خارج.

به منظور ارزیابی اثر درآمدزایی بخش گردشگری بین‌المللی در استان اصفهان، باید کل تقاضای حاصل برای کلیه بخش‌های اقتصادی از محل مخارج گردشگری نیز مشخص شود. برای تحقق این امر، مراحل زیر پیگیری شد:

۱- با استفاده از ضرایب فنی حاصل در جدول ۱۵ بخشی، ماتریس لئونتیف مربوطه تشکیل و معکوس آن نیز محاسبه شد.

۲- به دلیل در دسترس نبودن اطلاعات مربوط به میزان مخارج ارزی گردشگری بین‌المللی در استان اصفهان، با استفاده از اطلاعات موجود در پایگاه آماری (UNWTO) World Tourism Organization، مخارج ارزی گردشگری بین‌المللی با استناد به فروض زیر محاسبه شده است:

الف) این مخارج با تعداد گردشگر بین‌المللی بازدیدکننده در سال مورد نظر از استان اصفهان متناسب بوده، لذا اطلاعات مربوط به تعداد گردشگر بین‌المللی بازدیدکننده از استان اصفهان در سال ۱۳۸۵ از طرف سازمان گردشگری این استان، در اختیار قرار گرفته است.

ب) این مخارج با سرانه مخارج گردشگری در سال مورد نظر متناسب است. در پایگاه سازمان جهانی گردشگری، مخارج توریست به دو قسمت هزینه‌های سفر^۱ و هزینه‌های حمل و نقل^۲ تقسیم و اطلاعات به صورت کشوری درج شده است. لذا برای به دست آوردن سرانه مخارج گردشگری در سال مورد نظر، هزینه‌های سفر به کل تعداد گردشگران بین‌المللی بازدیدکننده از ایران در این سال تقسیم و به منظور کسب مخارج سفر گردشگر بین‌المللی بازدیدکننده از استان

---

1. travel

2. Passenger transport

اصفهان، رقم حاصل در تعداد بازدیدکننده از این استان، ضرب شده است.
 ج) هزینه حمل و نقل گردشگری بین المللی در این استان متناسب با یک ضریب تعدیل شده این نوع هزینه ها در سطح کشور است. به منظور محاسبه هزینه حمل و نقل گردشگران بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان، سناریوهای مختلفی در نظر گرفته شده که عبارتند از:
 الف) فرض: هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان، متناسب با سرانه این نوع هزینه ها در سطح کشور در تعداد این نوع گردشگران بوده و جدول شماره ۱ در بردارنده محاسبات مربوط به این فرض است.

جدول ۱ برخی محاسبات مربوط به استخراج مخارج گردشگر بین المللی در استان اصفهان در سال ۱۳۸۵

الف) فرض: هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدیدکننده از استان اصفهان متناسب با سرانه این نوع هزینه ها در سطح کشور در تعداد این نوع گردشگران	
ارقام	توضیحات
۱,۷۶۰	کل مخارج سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران، میلیون دلار
۱,۴۵۲	هزینه های سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران، میلیون دلار
۳۰۸	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران میلیون دلار
۲,۷۳۵	تعداد گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران، هزار نفر
$۱,۴۵۲ \times ۱۰^۶ / ۲,۷۳۵ \times ۱۰^۳ = ۵۳۰,۸۹۵۷۹۵$	مخارج سرانه گردشگر بین المللی، دلار
۶۴۳,۵۱۰,۰۵۵	سرانه کل مخارج سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران، دلار
۵۳۰,۸۹۵۷۹۵	سرانه هزینه های سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران، دلار
۱۱۲,۶۱۴۲۶	سرانه هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران دلار
۳۰۷۳۰	تعداد گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان
۱۹۷۷۵۰۶۳,۹۹	کل مخارج سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان، دلار
۱۶۳۱۴۴۲۷,۷۹	هزینه های سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار
۳۴۶۰۶۳۶,۱۹۷	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار

منبع: سایت‌های: مرکز آمار ایران، UNWTO، iran-tourism.ir و محاسبات تحقیق

بر اساس اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱، در سال ۱۳۸۵، هر گردشگر بین المللی که از ایران بازدید نموده، به طور متوسط سرانه ۵۳۱ دلار مخارج سفر داشته است و هزینه حمل و نقل وی و همچنین کل مخارج مسافرت او به ایران به ترتیب سرانه، برابر ۱۱۲/۶۱۴۲۶ و ۶۴۳/۵۱ دلار بوده است. در این سال، ۳۰۷۳۰ نفر گردشگر بین المللی از استان اصفهان بازدید نموده اند، اگر با استفاده از شاخص های سرانه به ترتیب، کل مخارج سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان، هزینه های سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از این استان و هزینه حمل و نقل

گردشگر بین المللی بازدید کننده از آن محاسبه شود ارقام ۱۹۷۷۵۰۶۳/۹۹، ۱۶۳۱۴۴۲۷/۷۹ و ۳۴۶۰۶۳۶/۱۹۷ دلار حاصل می شود.

ب) فرض متناسب بودن هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان با سهم ارزش افزوده بخش حمل نقل در استان اصفهان به کل کشور

بر اساس این فرض، سهم ارزش افزوده حمل و نقل در استان اصفهان به کل کشور در سال ۱۳۸۵ محاسبه و در رقم کل هزینه های حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران طبق پایگاه آماری مورد نظر ضرب گردید (جدول شماره ۲). استفاده از سناریو سهم ارزش افزوده به مبلغ ۱۸۷۱۵۲۱۵/۲۶ دلار برای هزینه های حمل نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان منجر شده است.

ج- فرض هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی استان اصفهان متناسب با ضریب فنی تعدیل شده بخش حمل نقل کل کشور

ضریب فنی A_{ij}^N برای بخش حمل و نقل کشور بر اساس اطلاعات مندرج در جدول آماری و متقارن سال ۱۳۸۰ مرکز آمار ایران به ابعاد ۹۱×۹۱ ، برای کل کشور برابر است با $۰/۰۰۲۱۵۸۴$ که باید با ضریب تعدیل مناسب برای استان اصفهان شاخص بندی شود که این اقدام بر اساس گزینه های مختلف انجام و نتایج آن در جدول شماره ۶ مندرج شده است. اما اگر ضرایب تعدیل شده منطقه ای در این ارتباط به کار گرفته شود نتایج چنین خواهد بود: تعدیل شاخص ملی با استفاده از شاخص SLQ_j منجر به هزینه حمل و نقل $۶۴۴۳۵۵/۲۹۳۹$ دلار خواهد شد. تعدیل شاخص ملی با استفاده از FLQ_{ij} و $AFLQ_{ij}$ به ترتیب، به هزینه حمل و نقل $۱۵۹۸۵/۶۲۲۶۷$ و $۱۵۶۲۸/۳۳۹۸۳$ منجر خواهد شد که به نظر دور از واقعیت و یا با مشکل کم برآوردی مواجه است.

جدول ۲. سناریوهای مختلف مربوط به محاسبات مربوط به استخراج مخارج گردشگر بین

المللی در استان اصفهان در سال ۱۳۸۵

ب- فرض هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی متناسب با سهم ارزش افزوده بخش حمل نقل در استان اصفهان به کل کشور	
ارقام	توضیحات
۳۰۸	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از ایران میلیون دلار
۱۵۹۸۶۷۵۱۴٫۹۹۵۲۷۲	ارزش افزوده بخش حمل و نقل کشور میلیارد ریال
۱۰۰۰۲۲۰۲۷۷	ارزش افزوده بخش حمل و نقل استان اصفهان میلیارد ریال
۰٫۰۶۲۶۹۱۱۴۲	سهم ارزش افزوده حمل و نقل استان اصفهان
۱۸۷۱۵۲۱۵٫۲۶	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار
۱۶۳۱۴۴۲۷٫۷۹	هزینه های سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار
۰۵۳٫۳۵۰۲۹۶۴	کل مخارج سفر گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان، دلار
ج- فرض هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی استان اصفهان متناسب با ضریب فنی تعدیل شده بخش حمل نقل کل کشور	
ارقام	توضیحات
۲۸٫۳۳۵٫۲۹۳	جمع مصارف بخش حمل و نقل میلیارد ریال
۵۳۸۶۱٫۲۹۱	ارزش افزوده ناخالص میلیارد ریال
۸۲٫۱۹۶٫۵۸۵	تقاضای کل میلیارد ریال
۱۷۷٫۴۱۵	مصارف واسطه ای بخش حمل و نقل میلیارد ریال
۰٫۰۰۲۱۵۸۴	A_{ij}^N
$۰٫۰۰۲۱۵۸۴ \times ۰٫۹۶۹۲۵۴۷۲۸ = ۰٫۰۰۰۶۴۳۵۱$	A_{ij}^R با استفاده از ضریب تعدیل سهم SLQJ
$۰٫۰۰۰۵۳۰۸۹۶ \times ۰٫۰۲۴۰۴۵۹۶ \times ۰٫۰۰۲۱۵۸۴$	FLQIJ با استفاده از ضریب تعدیل سهم شاخص A_{ij}^R
$۰٫۰۰۰۱۱۲۶۱۴ \times ۰٫۰۲۳۵۰۸۵۲ \times ۰٫۰۰۲۱۵۸۴$	AFLQIJ با استفاده از ضریب تعدیل سهم شاخص A_{ij}^R
۶۴۴۳۵۵٫۲۹۳۹	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار با استفاده از ضریب تعدیل سهم SLQJ
۱۵۹۸۵٫۶۲۲۶۷	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار با استفاده از ضریب تعدیل سهم شاخص FLQIJ
۱۵۶۲۸٫۳۳۹۸۳	هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار با استفاده از ضریب تعدیل سهم شاخص AFLQIJ
۴۵۷۰۳۶۴٫۱۴۳	میانگین هزینه حمل و نقل گردشگر بین المللی بازدید کننده از استان اصفهان دلار

منبع: سایت های: مرکز آمار ایران، UNWTO، iran-tourism.ir و محاسبات تحقیق

د- سناریوی نهایی برآورد مخارج ارزی گردشگر بین‌المللی در استان اصفهان با فرض میانگین سناریوهای مختلف

سرانجام برای برآورد هزینه‌های حمل‌ونقل گردشگر بین‌المللی در استان اصفهان در سال ۱۳۸۵، میانگین سناریوهای مختلف در نظر گرفته شد که به نظر به واقعیت نزدیکتر است و به مبلغ ۴۵۷۰۳۶۴/۱۴۳ دلار منجر شده است (جدول شماره ۳).

به این ترتیب در بخش تقاضای نهایی، اطلاعات مربوط به مخارج سفر گردشگر بین‌المللی در استان اصفهان و هزینه‌های حمل‌ونقل آن مشخص شده است (جدول ۳). اگر این اطلاعات در مسیر جدول معکوس شده ضرایب فنی استان اصفهان قرار گیرد، کل تقاضای ارزی که در بخش‌های مختلف اقتصادی ناشی از بازدید گردشگر بین‌المللی از استان اصفهان حاصل می‌شود، مشخص و سپس می‌توان به ارزیابی اثر درآمدزایی آن پرداخت.

جدول ۳. سناریوی نهایی مربوط به محاسبات مربوط به برآورد مخارج گردشگر بین‌المللی در استان اصفهان در سال ۱۳۸۵

ارقام	د- سناریوی نهایی برآورد مخارج ارزی گردشگر بین‌المللی در استان اصفهان
۲۰۸۸۴۷۹۱,۹۳	کل مخارج سفر گردشگر بین‌المللی بازدیدکننده از استان اصفهان، دلار
۱۶۳۱۴۴۲۷,۷۹	هزینه‌های سفر گردشگر بین‌المللی بازدیدکننده از استان اصفهان دلار
۴۵۷۰۳۶۴,۱۴۳	هزینه حمل و نقل گردشگر بین‌المللی بازدیدکننده از استان اصفهان دلار

منبع: سایت‌های: مرکز آمار ایران، UNWTO، iran-tourism.ir و محاسبات تحقیق

ایجاد، تخصیص، توزیع، مصرف و پس‌انداز درآمد ارزی گردشگری بین‌المللی^۱

به دلیل در دسترس نبودن اطلاعات استانی و با توجه به تقریباً یکسان بودن ویژگی‌های نهادی و ساختاری استان اصفهان و کل کشور و با عطف به غیر تبعیضی بودن سیاست‌های بخش عمومی

۱. اصولاً ماتریس‌های ضرایب فزاینده با سه الگوی مشخص زیر محاسبه و ارزیابی می‌شوند: ماتریس ضرایب فزاینده تولید لئونتیف، ماتریس ضرایب فزاینده ترکیبی میازاوا(کینز-کالکی-لئونتیف) و ماتریس ضرایب فزاینده تعمیم یافته پیات-راند (کینز-لئونتیف - استون). اولی وابستگی‌های متقابل تولید را به دست می‌دهد و حساسیتی نسبت به پیوند آن با مصرف و درآمد نهادها (خانوارها) ندارد. دومی هر چند حساسیتی نسبت به مصرف و درآمد دارد، درآمد نیروی کار و درآمد خانوارها را یکپارچه فرض می‌کند و بدین ترتیب، محدودیت‌هایی را در خصوص تفکیک درآمد عوامل تولید، نیروی کار، درآمد خانوارها و انتقالات جاری بین خانوارها ایجاد می‌کند. این محدودیت‌ها موجب می‌شود که اثرات زنجیره‌ای در فرایند چرخه تولید کامل نشود و سومی (ماتریس حسابداری اجتماعی) علاوه بر لحاظ کردن فرایند چرخه کانال تولید، هیچ‌گونه محدودیتی نسبت به طبقه بندی تفصیلی گروه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی درآمد نیروی کار و خانوارها ایجاد نمی‌کند و بدین ترتیب، میزان انعطاف‌پذیری آن در تحلیل‌های اقتصادی و اجتماعی نسبت به دو الگوی پیشین آشکار می‌شود.

برای مناطق مختلف کشور، این تحلیل با این فرض پیگیری شده که اولاً، الگوهای دریافت و پرداخت در کلیه مناطق کشور یکسان است و ثانياً، الگوی توزیع حاصل از یک چنین ساختار نهادی مشابه اند. به عبارتی، این تحلیل با این فرض انجام گرفته است که توزیع ارزش افزوده حاصل از گردشگری بین المللی در استان اصفهان نیز از همان الگوی توزیع کشوری، هم در بخش ایجاد درآمد و هم، در بخش تخصیص درآمد، توزیع، مصرف و پس انداز آن پیروی می کند.

الف) ایجاد درآمد

در این پژوهش، مجموع ارزش افزوده حاصل از مخارج ارزی گردشگری بین المللی بر اساس محاسبات به عمل آمده برابر ۴۶۳۹۶۶/۷۴۲۱ دلار است. بیشترین سهم افزایش ارزش افزوده مربوط به بخش هتل و رستوران با سهم بیش از ۶۷ درصد و کمترین آن مربوط به بخش ماهیگیری با سهم کمتر از ۲/۵ درصد است. این نتیجه با نتایج صمدی و امیریان نیز همخوانی دارد. بنابراین به رغم اینکه بخش هتل و رستوران سهم ناچیزی از ارزش افزوده در کل کشور (۰.۰۰۷۳۳۷۲۷۲۳ یا ۰/۷۳ درصد) و در استان اصفهان (۰.۰۰۶۵۰۸۹۹۶ یا ۰/۶۵ درصد) را به خود اختصاص داده است، رونق بخش گردشگری بین المللی می تواند عامل رونق این بخش نیز باشد.

این ارزش افزوده به صورت حقوق و دستمزد، سود، اجاره، بهره و خالص مالیات غیر مستقیم، به ترتیب به صاحبان کار، سرمایه، املاک و داراییها، سرمایه های نقدی و دولت که در جریان فعالیت های تولیدی حضور دارند، تقسیم می شود. این حساب ها در ماتریس حسابداری اجتماعی استان اصفهان حساب ایجاد درآمد را تشکیل می دهد. حساب ایجاد درآمد یعنی واحدهای آماری مورد استفاده در این حساب، اجزای مختلف ارزش افزوده را به تفکیک درآمد نیروی کار مقیم و غیرمقیم، درآمد مختلط، مازاد عملیاتی و سایر مالیات های بر تولید منعکس می کند. در این بخش نیز ابتدا تعداد بخش های اقتصادی به ۱۵ بخش تقلیل داده شد و پس از محاسبه ضرایب ملی مربوطه برای استان با استفاده از شاخص SLQj مورد تعدیل قرار گرفته است.

حال اگر جدول مذکور در مسیر ارزش افزوده ارزی حاصل از گردشگری بین المللی در استان اصفهان قرار گیرد، مشخص می شود که ارزش افزوده ایجاد شده، چگونه بین واحد های مختلف آماری مورد استفاده در این حساب توزیع شده است. همان گونه که ملاحظه می شود از کل ارزش افزوده ایجاد شده از محل گردشگری بین المللی در این استان، بیش از ۴۳ درصد آن به صورت درآمد مختلط و ۳۵ درصد آن به صورت درآمد نیروی کار مقیم، ۱۸ درصد آن به صورت مازاد عملیاتی و تقریباً ۳ درصد آن به صورت خالص مالیات های بر تولید حاصل می شود (جدول ۴).

جدول ۰.۴ ایجاد درآمد در گروه های مختلف شغلی استان اصفهان حاصل از مخارج

گردشگری بین المللی در سال ۱۳۸۵

درصد	ایجاد درآمد دلار	ایجاد درآمد
۰,۴۰۳۶۸۲	۱۸۳۳۷۱,۲	درآمد نیروی کار(مقیم داخل)
۰	۰	درآمد نیروی کار(مقیم خارج)
۰,۲۲۸۳۷۷	۱۰۳۷۳۹,۷	درآمد مختلط
۰,۳۶۷۱۸۴	۱۶۶۷۹۲,۱	مآزاد عملیاتی
۰,۰۰۰۷۵۷	۳۴۳,۹۰۴۱	خالص مالیاتهای بر تولید
۱	۴۵۴۲۴۶,۹	sum
۰,۴۰۳۶۸۲	۱۸۳۳۷۱,۲	max
۰,۰۰۰۷۵۷	۳۴۳,۹۰۴۱	min

منبع: محاسبات تحقیق

ب) تخصیص درآمد

برای تعیین چگونگی تخصیص درآمد ایجاد شده توسط فعالیت های تولیدی بین بخش های نهادی استان به شکل خانوار، دولت، نفت و گاز، شرکت های مالی، شرکت های غیر مالی، از این فرض استفاده شده است که بخش های نهادی در استان اصفهان، مشابه بخش های نهادی در کل کشور است و از الگوی رفتاری یکسان برخوردارند. این نوع اطلاعات از محل تقاطع حساب ایجاد درآمد (ستون) و حساب تخصیص درآمد اولیه (سطر) به صورت ماتریسی به ابعاد ۵×۵ در ماتریس حسابداری اجتماعی استان اصفهان است. اعمال ضرائب موجود در این ماتریس بر کل درآمد ایجاد شده مشخص می کند که ۲۳ درصد از درآمد ایجاد شده به خانوار نیروی کار مقیم داخل، ۲ درصد به خانوار نیروی کار مقیم خارج، ۳۰ درصد به شکل درآمد مختلط به خانوار تعلق می گیرد و ۹ درصد به شکل مآزاد عملیاتی به خانوار تعلق می گیرد. به شکلی که ۶۴ درصد درآمد ایجاد شده از محل گردشگری بین المللی در اختیار خانوار قرار می گیرد. این در حالی است که سهم دولت از درآمد ایجاد شده فقط ۲/۷ درصد است. سهم شرکت های غیر مالی از درآمد ایجاد شده ۱۹/۳ درصد است. بخش نفت و گاز به عنوان یک بخش ساختاری، تعیین کننده حدود ۱۴ درصد از درآمد ایجاد شده را به شکل مآزاد عملیاتی از آن خود می کند. و سهم شرکت های مالی از درآمد ایجاد شده تنها ۹ درصد است که این می تواند نشانگر ضعف عملیاتی باشد که این بخش در این ارتباط با آن مواجه است. به عبارتی دیگر، این ارقام می تواند نشان دهنده ناتوانایی بخش مالی در

ایران در استفاده از فرصت‌هایی که گردشگری بین‌المللی می‌تواند فراهم نماید، باشد (جدول ۵).

جدول ۵. چگونگی تخصیص درآمد ایجاد شده در بین بخش‌های مختلف نهادی استان اصفهان حاصل از مخارج گردشگری بین‌المللی در سال ۱۳۸۵

ایجاد درآمد					تخصیص درآمد
خالص سایر مالیات‌های بر تولید	مآزاد عملیاتی	درآمد مختلط	درآمد نیروی کار (مقیم خارج)	درآمد نیروی کار (مقیم داخل)	
۰	۴۱۴۱۱ (۰,۰۸۹۳)	۱۳۹۲۵۴ (۰,۳۰۰۱)	۱۰۶۸,۷ (۰,۰۰۲۳)	۱۰۶۷۸۷ (۰,۲۳۰۲)	خانوار درصد
۳۳۶۴,۱ (۰,۰۰۷۳)	۱۳۳۸۲ (۰,۰۲۸۸)	۰	۰	۰	دولت عمومی
۰	۶۵۰۷۹ (۰,۱۴۰۳)	۰	۰	۰	نفت و گاز
۰	۸۹۵۶۷ (۰,۱۹۳)	۰	۰	۰	شرکت‌های غیرمالی
۰	۴۰۵۲,۳ (۰,۰۰۸۷)	۰	۰	۰	شرکت‌های مالی
درآمد مختلط - خانوار				۰,۳۰۰۱	Max
نیروی کار مقیم خارج - خانوار				۰,۰۰۲۳	Min

منبع: محاسبات تحقیق

نتیجه تخصیص نهایی درآمد ایجاد شده به این شکل است که بخش دولتی با در اختیار گرفتن بیش از ۵۰ درصد درآمد ایجاد شده، بیشترین بهره را از مخارج ارزی تحقق یافته در بخش گردشگری استان اصفهان به دست می‌آورد. در مراتب بعدی، به ترتیب بخش‌های نهادی خانوار با سهم ۳۰ درصد، بخش شرکت‌های مالی با سهم ۱۱ درصد، بخش شرکت‌های غیرمالی با سهم ۷ درصد و بخش نفت و گاز با سهمی کمتر از یک درصد قرار دارند که نشان دهنده تخصیص اولیه بسیار نامتوازن این درآمدها است (جدول ۶).

جدول ۶. توزیع مقدماتی درآمد ایجاد شده در بین بخش‌های مختلف نهادی استان

اصفهان، حاصل از مخارج گردشگری بین‌المللی در سال ۱۳۸۵

تخصیص درآمد اولیه					
خانوار	دولت عمومی	نفت و گاز	شرکت‌های غیرمالی	شرکت‌های مالی	
۰	۶۱۴۰/۸۱ (۰/۱۳۲۳۵)	۰	۱۰۴۷۷۶/۶ (۰/۲۲۵۸۲۳)	۳۹۶۶۹/۱۳ (۰/۰۸۵۵)	خانوار درصد
۱۴۲/۴۲۸۸ (۰/۰۰۰۳۰۷)	۰	۲۲۰۷۷۷/۶ (۰/۴۷۵۸۴۸)	۸۳۸/۰۹۱۸ (۰/۰۰۱۸۰۶)	۴۵۵۹/۵۲۶ (۰/۰۰۹۸۲۷)	دولت عمومی
۰	۰	۰	۰	۲۸۲/۸۷۲۶ (۰/۰۰۰۶۱)	نفت و گاز
۰	۰	۰	۲۳۲۰/۶۳۴ (۰/۰۵۰۰۲)	۶۱۲۴/۱۵۱ (۰/۰۱۳۲)	شرکت‌های غیرمالی
۳۵۸۰۴/۸۱ (۰/۰۷۷۱۷۱)	۲۴۱۹/۶۰۸ (۰/۰۰۵۲۱۵)	۷۰۷/۷۶۸ (۰/۰۰۱۵۲۵)	۱۸۵۱۹/۰۷ (۰/۰۳۹۹۱۵)	۰	شرکت‌های مالی
۰/۴۷۵۸۴۸	دولت				Max
۰/۰۰۰۳۰۷	خانوار				Min

منبع: محاسبات تحقیق

ج) توزیع نهایی درآمد

در تقاطع حساب توزیع ثانویه درآمد (سطر) با همین حساب (ستون)، مبادلات حاصل از انتقالات جاری میان نهادهای جامعه نظیر مالیات بر درآمد و ثروت و نیز سهمیه‌های پرداختی و بهره‌مندی‌های حاصل از برنامه‌های تأمین اجتماعی و سایر انتقالات جاری مثل حق بیمه‌های غیر عمر، انتقالات در داخل دولت، حق عضویت‌ها و کمک‌های نقدی و نظایر آنها به صورت ماتریسی با ابعاد ۵×۵ ثبت می‌گردد. درآمد ایجاد شده، در نهایت به این صورت بین بخش‌های نهادی مختلف توزیع شده است: خانوار ۶۵، دولت ۱۵، نفت و گاز ۴، شرکت‌های غیرمالی بیش از ۱۳.۵ و شرکت‌های مالی کمتر از یک درصد.

د) مصرف درآمد

بر اساس محاسبات انجام گرفته حدود ۸۴ درصد از درآمد ایجاد شده از محل گردشگری بین‌المللی توسط بخش‌های نهادی مورد مصرف قرار می‌گیرد؛ به شکلی که در این بین، خانوار با بیش از ۵۵ درصد بیشترین سهم مصرف و شرکت‌های مالی با کمتر از یک درصد، کمترین سهم

مصرف را به خود اختصاص می دهند. نکته قابل توجه دیگر در این جدول است که دولت به لحاظ سهم توزیع از سهم کمتری برخوردار است اما بیش از ۲۰ درصد سهم مصرف را به خود اختصاص می دهد (جدول ۷).

جدول ۷. مصرف درآمد ایجاد شده در بین بخش های مختلف نهادی استان اصفهان، حاصل از مخارج گردشگری بین المللی در سال ۱۳۸۵

توزیع ثانویه درآمد					توضیحات
شرکتهای مالی	شرکتهای غیرمالی	نفت و گاز	دولت عمومی	خانوار	
۰	۰	۰	۰	۲۱۷۹۶۹ (۰.۵۵۹۸۲۶)	خانوار درصد
۰	۰	۰	۹۳۲۴۰.۲۷ (۰.۲۳۹۴۷۶)	۰	دولت عمومی
۰	۰	۱۹۱۹۷.۳۳ (۰.۰۴۹۳۰۶)	۰	۰	نفت و گاز
۰	۵۲۸۰۳.۴۹ (۰.۱۳۵۶۱۹)	۰	۰	۰	شرکتهای غیرمالی
۶۱۴۱.۱۶۱ (۰.۰۱۵۷۷۳)	۰	۰	۰	۰	شرکتهای مالی
□	□	□	□	۳۸۹۳۵۱.۲	sum
□	□	□	□	خانوار	max
□	□	□	□	مالی	min

منبع: محاسبات تحقیق

ه) پس انداز^۱

بر اساس محاسبات انجام گرفته، از کل درآمد ایجاد شده در بین بخش های مختلف نهادی استان اصفهان حاصل از مخارج گردشگری بین المللی در سال ۱۳۸۵ مبلغ ۷۴۶۱۵/۵۱ دلار آن پس انداز می شود. سهم هر یک از بخش های نهادی خانوار، دولت، نفت و گاز، شرکت های غیر مالی و شرکت های

۱. در محاسبات مربوط به میزان پس انداز این نوع درآمدها، مشخص گردید که سهم آن به حدود ۲۵ درصد می رسد. اگر این رقم با ۸۴ درصد مربوط به سهم مصرف جمع شود، نتیجه حاصل بیش از ۱۰۰ درصد است. لذا این استنباط وجود دارد که مازاد پس انداز حاصل، ناشی از درآمدهایی است که نیروی کار مقیم خارج به آن می افزاید.

مالی از این پس انداز به ترتیب ۳۱، ۱۹، ۱۲، ۳۲ و نهایتاً ۳ درصد است (جدول ۸).

جدول ۸. پس انداز درآمد ایجاد شده در بین بخش های مختلف نهادی استان اصفهان، حاصل از مخارج گردشگری بین المللی در سال ۱۳۸۵

متبع: محاسبات پژوهش	شرکتهای مالی	شرکتهای غیرمالی	نفت و گاز	دولت عمومی	خانوار	مصرف درآمد	سرمایه گذاری (تغییر در موجودی انبار)
	۰	۰	۰	۰	۰	۲۳۲۳۸،۷۹)۰،۳۱۱۴۴۷(	
۰	۰	۰	۰	۱۴۶۶۶،۰۵ -۰،۱۹۶۵۵۵	۰	دولت عمومی	
۰	۰	۹۰۱۸،۷۹۹ -۰،۱۲۰۸۷	۰	۰	۰	نفت و گاز	
۰	۲۴۸۰۶،۷۸ -۰،۳۳۲۴۶۲	۰	۰	۰	۰	شرکت های غیرمالی	
۲۸۸۵،۰۸۳ -۰،۰۳۸۶۶۶	۰	۰	۰	۰	۰	شرکت های مالی	
شرکت های مالی	۰،۰۳۸۶۶۶	min		۰،۳۳۲۴۶۲	max	۷۴۶۱۵،۵۱	جمع

نتیجه گیری و پیشنهادات:

نتایج حاصل از به کارگیری ماتریس حسابداری اجتماعی سال ۱۳۸۵ استان اصفهان به پشتوانه جدول داده - ستانده آن، نشان می دهد بخش مالی در استان اصفهان در مورد ایجاد درآمد از محل گردشگری بین المللی بسیار ضعیف عمل می کند. همچنین گرچه در تخصیص اولیه درآمد، سهم دولت از محل این درآمد ها از همه بیشتر است اما در توزیع نهایی، این خانوار است که بیشترین سهم را به خود اختصاص می دهد که این ناشی از مبادلات حاصل از انتقالات جاری میان بخش های نهادی جامعه است. از سوی دیگر ۸۴ درصد درآمد ایجاد شده وارد فرایند مصرف می شود. بنابراین، پیشنهاد می شود بخش مالی در استان اصفهان به گونه ای خود را تجهیز نماید که از فرصت های مالی که گردشگری بین المللی در این استان فراهم می کند، به طور مؤثرتر استفاده نماید.

منابع و مأخذ:

- آذربایجانی، رئیسی، گرایوانی (۱۳۸۳) ارائه الگویی جهت ارزیابی توان رقابت هزینه ای یک بنگاه در برابر الحاق ایران به WTO (مطالعه موردی شرکت فولاد مبارکه)؛ مجموعه مقالات همایش راهبرد توسعه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و عضویت در سازمان تجارت جهانی، فرصت ها و چالش ها؛ مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، صص ۱۹۰-۱۶۱.
- امیریان، سعید (۱۳۷۹)، بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در جمهوری اسلامی ایران با استفاده از تحلیل داده- ستاده؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- باباخانی، طاهره و میرمحمدصادقی، جواد (۱۳۸۶) شناسایی برخی تأثیرات اقتصادی مجتمع گردشگری و تفریحی غار علیصدر بر روستاهای مجاور آن؛ مجموعه مقالات ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران.
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۷) ماتریس حسابداری اجتماعی اقتصاد ایران در سال ۱۳۷۸؛ معاونت اقتصادی، اداره حساب های اقتصادی.
- بانویی، علی اصغر؛ بزازان، فاطمه؛ پروین، سهیلا؛ کرمی، مهدی و آزاد، سید ایمان (۱۳۸۷) آزمون رابطه بین اندازه نسبی و ضرایب واردات مناطق: مطالعه موردی ۲۸ استان کشور؛ فصلنامه بررسی های اقتصادی، ۵ (۱)، صص ۲۵-۱.
- بانویی، علی اصغر؛ محمدپور، ملیکا و اکبری مهربانی، سارا (۱۳۸۲) تحلیل های اقتصادی و اجتماعی ضرایب فزاینده بخش های کشاورزی، صنعت و خدمات در الگوی ماتریس حسابداری اجتماعی؛ فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۱ (۴۱ و ۴۲) صص ۵۰-۲۷.
- پرمه، زورار و دباغ، رحیم (۱۳۸۲) بررسی توزیع درآمد در ایران با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی؛ فصلنامه پژوهشنامه پورا احمد، احمد و تجلی، محمد حسین (۱۳۷۹) نقش جهانگردی در اشتغال استان کرمان، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، صص. ۷۵-۵۸.
- پیرائی، خسرو و اکبری مقدم، بیت اله (۱۳۸۴) اثرکاهش یارانه بخش کشاورزی و تغییر در نرخ مالیات بر کار، بر تولید بخشی و رفاه خانوار شهری و روستائی در ایران؛ فصلنامه پژوهش های اقتصادی ایران، شماره ۲۲، صص. ۲۲-۱۱.
- تودارو، مایکل (۱۳۷۰) برنامه ریزی توسعه: مدل ها و روش ها؛ ترجمه عباس عرب مازار؛ ویرایش دوم، چاپ اول، تهران: سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی- اجتماعی و انتشارات.
- توفیق، فیروز (۱۳۷۱) تحلیل داده - ستاده در ایران و کاربردهای آن در سنجش، پیش بینی و برنامه ریزی؛ انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.

- صباغ کرمانی، مجید (۱۳۸۰) اقتصاد منطقه‌ای (تئوری و مدلها)؛ سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- صمدی، علی حسین (۱۳۸۳) ارزیابی میزان اشتغال زائی جذب گردشگر براساس الگوی ایستای داده- ستاده منطقه ای (مورد مطالعه: استان فارس)، فصلنامه پژوهشهای اقتصادی، شماره ۱۱ و ۱۲، صص. ۴۴-۴۷.
- طیبی، سیدکمیل جبّاری، امیر و بابکی، روح اله (۱۳۸۷) بررسی رابطه علی گردشگری و رشد اقتصادی (مطالعه موردی: ایران، کشورهای OECD و کشورهای منتخب؛ مجله دانش و توسعه، ۱۵(۲۴)، صص. ۶۵-۸۷.
- مدهوشی، مهرداد و ناصرپور، نادر (۱۳۸۲) ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری در استان لرستان؛ فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۸، صص. ۲۶-۳۸.
- نورالدین، شریفی و علیزاده، محمد (۱۳۸۱) اثر مخارج دولت بر اقتصاد منطقه با استفاده از ماتریس حسابداری اجتماعی، مطالعه موردی استان گلستان؛ فصلنامه پژوهشی اقتصاد ایران، شماره ۱۳، صص. ۲۳-۴۵.
- Bonfiglio, A. and Chell, F. (2007) Assessing the Behavior of Nonsurvey Method For Constructing Regional Input-Output Tables through a Monte Carlos Simulation; Economic System Research, 20(3): 243-258.
- Cai junning, Leung pingsun and Mak jamse (2006) Tourism Forward And Backward Linkages; Journal of Travel Research, Aug., pp: 36-52.
- Chao, Chi-Chur. Hazari, Bharat R., Laffargue, Jean-Pierre and Yu, Eden, S. H. (2009) A Dynamic Model of Tourism, Employment And Welfare: The Case Of Hong Kong; journal of Pacific Economic Review, Vol.14, issue. 2, pp. 232-245.
- Hannigan, K. (1994) A Regional Analysis of Tourism Growth In Ireland; Regional Studies, pp. 208-214.
- Trigg, A. (1987) The Spectial and Distribution Impacts of Government Spending :A Social Accounting Approach; U.K.: University of Liverpool.
- Wagner, J. E. (1997) Estimating The Economic Impacts of Tourism; Annuals of Tourism Research, pp. 592-608.
- www.iran-tourism.ir
- www.United Nation world-tourism.org (UNWTO)
- www.sci.org.ir